

Een literator in de politiek; onuitgegeven brieven van J. P. Kleijn

door

Drs. P. M. TOEBAK en L. P. TOEBAK

In dit artikel worden zes onuitgegeven brieven gepubliceerd, die geschreven zijn door of gericht aan de preromantische literator en jurist Johannes Petrus Kleijn (1760-1805). Alvorens ze integraal af te drukken, van annotaties te voorzien en in beknopte historische kaders te plaatsen, geven wij een bondige inleiding. De teksten zijn bij het transcriberen zo getrouw mogelijk nagevolgd. Slechts werden consequent de *y* in *ij* veranderd en de hoofdletters aan de moderne spelling aangepast; daarbij sporadisch de interpunctie ten behoeve van de leesbaarheid. Van of aan Kleijn zijn meer brieven bekend, al dan niet inmiddels geheel of gedeeltelijk uitgegeven.¹ Van de verschillende archiefverzamelingen is die van de Universiteitsbibliotheek te Leiden de belangrijkste.² De laatstbedoelde brieven dragen voornamelijk een literair en persoonlijk karakter. Hierin correspondeerden met hem destijds bekende figuren als Meinard Tydeman, Hieronymus van Alphen en Jacobus Bellamy, vrienden uit zijn Utrechtse studententijd van 1777 tot 1782.

Kleijn stamde uit een Sprangs boerengeslacht. Zijn voorvaders in rechte lijn ontwikkelden zich evenwel in niet-agrarische richting. De betovergrootvader trad te Sprang als schoolmeester op, de overgrootvader te Zwaluwe als schoolmeester en schepen, evenals de grootvader die er bovendien de functie van landmeter bekleedde.³ Zijn vader klom nog hoger op de maatschappelijke en ambtelijke ladder: behalve schepen en landmeter was hij van circa 1760 tot aan zijn dood in 1769 rentmeester van de niet onbelangrijke Oranjeheerlijkheid Hooge en Lage Zwaluwe.⁴ In deze hoedanigheid bleek hij in staat een aanzienlijke hoeveelheid land in eigendom te verkrijgen. Na het overlijden van zijn moeder in oktober 1782 erfde Johannes Petrus Kleijn ongeveer 84 hectaren grond

in genoemde heerlijkheid en omtrent negen hectaren in Zevenbergen; voorts een herenhuis in het „beste” van Hooge Zwaluwe en een hofstede, „Lusthout”, even buiten deze plaats gesitueerd.⁵ Hij haalde als grootgrondbezitter zijn inkomsten onder meer uit de verpachting van landerijen en de verkoop van cultuurgewassen.

Is het vreemd, dat Kleijn er vast op rekende evenzeer een hoge post te verwerven in dienst van de Nassause Domeinraad, het besturend lichaam voor de heerlijkheden en overige bezittingen van de prins van Oranje, stadhouder Willem V? Hij werd inderdaad schepen te Zwaluwe in 1786.⁶ De schepenbank bestond uit vijf Hooge- en vier Lagezwaluwse leden. Deze functie scheen hem een geschikte uitgangspositie.⁷ In feite stonden Kleijns kansen bij de Nassause Domeinraad echter geenszins schoon. Was hijzelf van mening een goede reputatie bij de Raad te genieten wegens het rentambt van zijn vader, bij voortduring bleek juist dit de onoverkomelijke hindernis voor een voorspoedige opbouw van zijn ambtelijke carrière. De vader heeft stellig van zijn positie misbruik gemaakt en meer aan het eigen welvaren gedacht dan aan dat van de Zwaluwse gemeenschap en de prins. Buiten zijn medeweten werd Johannes Petrus dan ook alleen bij gebrek aan voldoende vermogende hervormde gegadigden in 1786 tot de schepenbank toegelaten, nadat in voorgaande jaren tot tweemaal toe zijn kandidatuur was afgewezen!⁸ Aan deze belemmering vermochten niets te wijzigen diens politiek afzijdige houding in de twisten die tijdens de laatste jaren van de eerste Patriottenbeweging (1780-1787) ook te Zwaluwe voorvielen, diens opportunistische wending in de richting van het prinsgezinde kamp na de Orangistische Restauratie in september 1787⁹ en diens inzet als schepen, vooral na 1789. Hij bleef niettemin lange tijd hopen op een werkelijk aanzienlijk ambt, zoals een rentmeesterschap of zelfs een plaats in de Nassause Domeinraad.¹⁰ Pas in 1792 zag hij het onhaalbare hiervan in en trok daaruit zijn conclusies.

De Zwaluwse bevolking waardeerde Kleijn eveneens niet hoog. Wat sterker is, volgens een getuigenis uit 1783 stond hij bij haar in de „grootste veragting” wegens de „grove en meenigvuldige schandaleuse divergen” van zijn vader als rentmeester, waardoor deze, zelf een be-rooide schoolmeesterszoon, in negen jaar tijds ruim f 80.000,— had

„overgegaart” en aan zijn zoon nagelaten, „die er thans den grooten heer mee speelt”.¹¹ Kwaadaardigheden jegens hem en zijn bezittingen zouden dan ook niet uitblijven. Had men in 1787 al eens een schuifraam van het herenhuis ingegooid als wraakactie tegen zijn inwonende stiefvader, de predikant van Hooge en Lage Zwaluwe,¹² eind 1792 werd Kleijn persoonlijk geprovoceerd. Met het oog op de „onveiligheid der weegen” immers besloot de Zwaluwse schepenbank op 13 september 1792 de nachtwacht zowel te Hooge als Lage Zwaluwe tijdelijk met twee man te verdubbelen, naar aanleiding van een „aanrandinge (. . .) van zeker vrouwspersoon” vier dagen tevoren ’s avonds.¹³ Kleijn en baljuw Christiaan Hendrik van der Hoek¹⁴ hadden zonder twijfel tot deze resolutie het initiatief genomen. Op 22 oktober bepleitten zij met succes de kwestie bij het Domeinraadslid Herman Tollius¹⁵ te Terheijden, nadat vier dagen eerder daadwerkelijk twee personen als Hoogezwaluwse „stille wagte” waren aangesteld voor de duur van vijf maanden.¹⁶ Welnu, niet alle bewoners stemden hiermee in; diverse inwoners van Hooge Zwaluwe vonden een bijdrage voor één nachtwaker meer dan voldoende.¹⁷ Hun weerszin nam waarschijnlijk verder toe, zodra bleek dat van een feitelijke „aanrandinge” helemaal geen sprake was geweest.¹⁸ Zag de schepenbank daarom uiteindelijk toch af van een uitbreiding van de nachtwacht in Lage Zwaluwe? Hoe het ook zij, eind oktober stuurden oproerkraaiers dreigbrieven naar Van der Hoek en Kleijn.¹⁹ Toepasselijk ontving de letterkundige de zijne op rijm.

I. Anonymi aan J. P. Kleijn²⁰

Hooge Zwaluwe, eind oktober 1792.

Men heer de heer hoog werdig heer
 dees lesje dient u deese keer
 of gij nog langer zult bestaan²¹
 om weder na het stathuijs te gaan
 om over de burgers raat te houwe
 voorseker sal diet werk u rouwe
 dat gij nu weder heb verrigt

wij zulle u brenge tot u pligt
men heer de heer hoog agbaar heer
gewaarschouwt zijt gij dese keer
so gij nog langer dit bestaat
laat gaan di stille wagte/ wij burgers
zulle u wijnig agte
wilt dog de saake diesiedeere²²
gij kunt u daar na riguleere²³
so sij nog gaan na dese keer
en gij niet doet na ons begeer
ons doen is met een vast besluit
te dondere al u glaase uit
want gij bent oorsaak van de daat
siet wat voor u te wagte staat.

In tegenstelling tot de baljuw was Kleijn door deze gang van zaken erg ontdaan. Hij bood de Nassause Domeinraad zelfs schriftelijk zijn ontslag als schepen aan. Op 3 november 1792 schreef hij daartoe het lid Tollius, die toen ambtshalve te Breda verbleef. In deze brief komt tevens impliciet naar voren, dat de Franse opmars in de Zuidelijke Nederlanden in 1792 niet onopgemerkt bleef te Zwaluwe. Op 20 april had Frankrijk aan Oostenrijk, de machthebber over de Zuidelijke Nederlanden, de oorlog verklaard. De Oostenrijkers waren op 20 september reeds bij Valmy verslagen, wat op 6 november opnieuw bij Jemappes zou gebeuren. De revolutionaire ideeën van vrijheid, gelijkheid en broederschap werden aldus aan en over de grenzen der Noordelijke Nederlanden steeds tastbaarder.

II. J. P. Kleijn aan H. Tollius²⁴

Breda, 3 november 1792.

De ondergetekende J. P. Kleijn, schepen van de Hogeswaluwe, heeft de eere aan den ed[el] mog[enden] heere raadcommissaris, bij overgave van eene copie,²⁵ en gepreenteerde visie van het schandelijk origineel,

eenes in het huis²⁶ van hem ondergetekende op den nacht van den 31 oct[ober] 1792 ter zijdeure ingestookten geschriften, inhoudende veruitziende bedreigingen aan hem in zijne qualiteit als schepen gedaan, te declareeren,²⁷ dat hij ondergetekende zoo door dit als door meer andere voor hem smertelijke preuves²⁸ zich, hoe zeer hij in de moeilijke tijden zijner bedieninge zich alleszinds op het belang en innerlijk welzijn van het domain van Zijne Doorl[uchtige] Hoogheid²⁹ der Hoge en Lage Swaluwen, met hartelijke zorg en welmeenendheid heeft toegelegd, thands in het geval bevint, van têt waereld geene diensten meer ten nutte zijner onrustige medeburgenen, bij wien het zaad van losbandige vrijheid en onondergeschiktheid dagelijks veld wint,³⁰ te kunnen verrigten zonder merklijk gevaar van zich zelve, zijne familie en al het zijne.

Dat hij uit dien hoofde door diergelijke bedreigingen, uit den naam, zoo 't schijnt, der burgerij gedaan, afgeschrikt, en niet aan duisterlingen blootgesteld willende wezen, niet gaarne zal continueeren in dezen zijnen gevaarlijken post, maar integendeel zich in de noodzakelijkheid bevindt onder hoge goedkeuringe van hunne edele mogenden³¹ zich van denzelven ontslagen te rekenen, en zijnen eed ter dier bedieninge gedaan in hoogstderzelver schoot te depositeeren;³² immers [zich] voor als nog de deliberatiën enz. van den geregte der Swaluwen te menageeren,³³ biddende ernstig deze zijne surcheance,³⁴ door hunner edele mogenden gunstig en finaal ontslag van den schepens ambte van de Swaluwe geappujeerd³⁵ te zien, zullende de ondergetekende door heimelijke instigatiën³⁶ van volksberoerders tog genecessiteerd³⁷ worden, om zich van alle verbindtenissen te moeten ontslaan, die hem aan de Swaluwen eenigsinds geattacheerd³⁸ hielden.

Johannes Petrus Kleijn.

De bovenstaande brief aan de belangrijke instantie, die de Nassause Domeinraad was, bleek uiteraard erg formeel opgesteld; de schriftelijke mededeling aan baljuw Van der Hoek over Kleijns genomen stap was daarentegen wat gemoedelijker van toon. Kleijn schreef hem, opdat de baljuw de Zwaluwse schepenbank op de hoogte kon stellen.

III. J. P. Kleijn aan C. H. van der Hoek³⁹

Hooge Zwaluwe, 11 november 1792.

Wel edele gestrenghe heer!

Welbedagte overweegingen hebben mij voor geschreeven mijnen post als scheepen voor gesurcheerd te houden. Ik heb mij aan hun ed[el] mog[enden], de heeren raden en rekenmeesters⁴⁰ van Zijne Doorl[uchtige] Hoogheid als hooge heer deser plaatse, om mijn finaal ontslag geadresseerd. Ik wagt met veel reeden op gunstige dispositie,⁴¹ en het is hier om, dat ik, geduurende dat ik denke rechts genoeg gehad te hebben mij zelve te surcheeren, de vrijheid genomen heb mijnen eed bij den aanvang mijner bedieninge gedaan, in den schoot van hun ed[el] achtb[aren]⁴² te depositeeren. Uw[e] ed[ele] gestr[engheid] zal met mij dus de gunstige dispositie te dier zaake wel willen afwagten, als ik Uw[er] ed[eler] gestr[engheid] declareere, dat ik in de tegenwoordige omstandigheeden geen nut ter waereld als magistraats persoon voor de gemeente van de Hooge Swaluwe kan verrigten, nog meer, dat ik bedreigd worde, wanneer ik mij onderwond⁴³ het te willen doen.

Ik versoeke Uw[er] ed[eler] gestr[engheid] van dit mijn gedeclareerde en mij genomen surcheance aan hun ed[el] achtbaaren, mijne heeren van desen gerechte, kennisse te willen geven, met communicatie⁴⁴ van het inleggende briefje in den nagt van den 31e oct[ober] dezes jaars ter zij deure van mijn huijs doorgestookten, en den morgen daar aan door mijne kinderen⁴⁵ op desselvs marmere trap gevonden, en vervolgens met letters op het open wit papier beklad, het geen ik, zoo als het mij behandigd is, bij deesen de vrijheid neeme Uw[er] ed[eler] gestr[engheid] in desselvs qualiteit over te geven.

Ik heb de eere met alle verschuldigde agtinge te zijn. Weled[ele] gestr[enge] heer!

Uw[e] ed[el] gestr[enge] ootm[oedige] dienaar

/was getekent/
J. P. Kleijn.

Hoewel Kleijn in beide brieven alleen maar de vrees voor zichzelf, de zijnen en zijn bezittingen opgaf als reden voor de ontslagaanvraag, speelde in dit verband ongetwijfeld evengoed een rol het door hem kort tevoren verworven inzicht, dat hij zijn carrière in dienst van de Nassause Domeinraad had misgelopen. Toch bleef hij op verzoek van dit college aan, totdat hij vervangen kon worden.⁴⁶ Gedurende de Franse inval in de Noordelijke Nederlanden na 1 februari 1793 fungeerde Kleijn nog altijd als bestuurder. De Zwaluwse heerlijkheid werd op 24 februari bezet. Te zamen met de overige regenten was hij onmiddellijk overtuigd van de duurzaamheid van de nieuw ontstane situatie.⁴⁷ Wederom toonde Kleijn zijn opportunistische aard: hij bood de Fransen uitgebreid zijn diensten aan⁴⁸ en hoopte op deze wijze alsnog een aanzienlijk ambt te verwerven. Evenwel, na hun zware nederlaag bij Neerwinden in de Zuidelijke Nederlanden op 18 maart dienden de Fransen overhaast alle veroverde gebieden te ontruimen. Het leek hem toen het verstandigst uit te wijken; hij vestigde zich in april te Wageningen. Door zijn collaboratie was de toch al weinig geliefde Kleijn uitermate beducht voor represailles die inderdaad niet uitbleven. Enerzijds ontnam de Nassause Domeinraad hem namelijk het schepenambt,⁴⁹ anderzijds berokkenden Zwaluwnaren hem omvangrijke materiële schade. Zo werd zijn herenhuis in de as gelegd.⁵⁰ Tijdens de Franse overheersing waren de inwoners van Hooge en Lage Zwaluwe, met inbegrip van de collaborateurs, verplicht geweest het vreemde leger naar vermogen geldelijk en stoffelijk te ondersteunen.⁵¹ Vanuit Wageningen reagerend op een bericht van de Zwaluwse schepenbank, zond Kleijn op 27 mei zijn nauwkeurige opgave toe van opgelegde bijdragen en toegebrachte schade door de Fransen.

IV. J. P. Kleijn aan de Zwaluwse schepenbank⁵²

Wageningen, 27 mei 1793.

Memorie van verschillende extraordinaire lasten en schaden, waarmede de ondergetekende, als burger van de Hogeswaluwe, door de invasie der Fransche troupen aldaar is bezwaard geworden als:

Art. 1. Brandschatting of contributie.

De ondergetekende is genecessiteerd geweest hier aan op te brengen aan geld *f* 101-8-0

Art. 2. Leverantie van hooij etc.

De ondergetekende zoude onder het artikel van contributie gebragt hebben 9.000 pond hooij ad 10 g[u]l[den]s het 1.000 pond gerekend, maar alzoo zig dat point beter onder dit tweede artikel vindt, zoo brengt men hier *f* 90-0-0

Art. 3. Geweldige roof en plundering.

Onder dit artikel brengt de ondergetekende voor het (zonder desselfs kennis noch toestemming) afhakken en transporteeren van eenen schoonen essenboom uit de beste laan der Hoeve Lusthout, tot den zogen[oemde] vrijheidsboom gebruikt, wegens schending dier laan en verlies des booms *f* 12-0-0

Nog aan het violent⁵³ inslaan der glazen en raamen, en het oploopen van des ondergetekendes zijdeur door een partij volontairen van het bat[aillon] de Vervant⁵⁴ *f* 5-0-0

Nog voor een schansloper⁵⁵ en muts en door een Fransch officier medegenomen *f* 24-0-0

Allerhande importante schaaden aan meubilen en huisraad en aan het boomgewas in de Hoeve Lusthout bij moderatie⁵⁶ *f* 50-0-0

---

f 282-8-0

transport *f* 282-8-0

Art. 4. Bij inkwartiering.

De ondergetekende is veertien dagen lang bezwaard geweest met vier officieren, een paard, en een knecht tegen 10 en 3 st[uivers] per dag, maakt te samen *f* 37-2-0

Nog gehad een officier twee dagen *f* 1-0-0

Nog gehad een officier met desselfs paard twee dagen *f* 2-0-0

Op hunne ordre heeft de ondergetekende diverse reizen⁵⁷ zelfs des nagts zijn huis moeten doen dienen ter vergader-

plaatse van het zoogen[oemde] Comite Batave, ⁵⁸ bij gelegenheid der inkwartiering op het regthuis en in de kerk, stelle hier voor kamerhuur, vuur, licht etc.	f 15-0-0
Op ordre als boven aan hetzelfde ende Fransche troupes gedurende de invasie op verscheiden tijden genoodzaakt geweest te verschenken niet minder dan zes ankers ⁵⁹ wijn met den impost ⁶⁰ ad f 17 g[u]l[den]s per anker gerekend, maakt	f 102-0-0
Nog als voren aan jenever met impost	f 29-0-0
	<hr/>
	summa totalis f468-10-0

Aldus op requisitie⁶¹ der regeering van den Swaluwe opgegeven te Wageningen den 27e maj 1793.

Joh. Pet. Kleijn.

In Wageningen stelde Kleijn twee procuratiehouders aan.⁶² Dezen hadden tot taak te Zwaluwe al zijn onroerend goed van de hand te doen, voorts, in afwachting daarvan, de lopende zaken als verpachtingen en verkopen te blijven behartigen en de verkregen financiële opbrengsten af te dragen. Op 22 augustus 1803 ontving hij voor het laatst een bedrag uit zijn voormalig bezit.⁶³ Een van de zaakwaarnemers betrof Huijbert van Gils, die insgelijks als substituut optrad voor secretaris Jan Amija⁶⁴ in de Zwaluwse schepenbank. Op 13 september 1794 stelde Kleijn zich beleefd in verbinding met de laatste om de ontvangst van een bepaalde som gelds te bespoedigen. Dit leek hem noodzakelijk, gezien de weer ontstane krijgshandelingen. De nederlaag van de Oostenrijkers bij Fleurus op 26 juni 1794 had de tweede Franse bezetting der Zuidelijke Nederlanden tot gevolg gehad. Van eind augustus tot november veroverden de Fransen vervolgens op de Noordelijke Nederlanden de Generaliteitslanden en Gelderland bezuiden de Waal. Hun legers trokken eerst in december de bevroren grote rivieren over, waarna deze Franse aanwezigheid tot 1813 zou voortduren.

V. J. P. Kleijn aan J. Amija⁶⁵

Wageningen, 13 september 1794.

Weledele gestrenghe heer!

Eenigen tijd geleden ontfont ik van den heer Van Gils, U ed[eler] gestr[engheids] substituut, eenen brief, waarbij zijn[e] ed[elheid] mij meldde, dat hij, ofschoon Uw[e] ed[ele] gestr[engheid] hem vóór desselfs vertrek van de Swaluwe de kooppenningen⁶⁶ van het hout in de Hoef⁶⁷ hadde aangeboden, die somme, uit hoofde der tegenwoordige tijdsomstandigheden, niet had durven onder zich neemen, maar liever wenschte, dat ik dat geld langs eenen anderen weg ontfont. Ik neem uit dien hoofde de vrijheid mij bij Uw[er] ed[eler] g[estrenghed] te adresseeren met vriendelijk verzoek, of, (wijl het door een zamenloop van zaaken ligtelijk konde gebeuren, dat de correspondentie tusschen Holland en Gelderland niet zoo geregeld meer plaatse had, als nu nog geschiedt,⁶⁸ en ik dus, in eenige verlegenheid zoude kunnen geraaken), Uw[e] ed[ele] g[estrenghed] mij het plaisier wilde doen van de gezegde penningen, bij aldien Uw[e] ed[ele] gestr[engheid] dezelve nog onder zich mogte hebben, aan brenger dezese, schipper Van Staveren,⁶⁹ die de inliggende quitantie aan Uw[er] ed[eler] gestr[engheid] dan tekenen zal, te willen ter hand stellen.⁷⁰

Uw[e] ed[ele] gestr[engheid] zal daarmede ten uitersten verpligten hem, die gedagtig aan onze onderlinge oude gebuurelijke vriendschap,⁷¹ en ten allen wederdienste voor Uw[er] ed[eler] g[estrenghed] steeds bereid, na veele complimenten aan mevrouw, met de meeste agting altoos blijft. Weledele gestrenghe heer!

Uw[e] ed[ele] gestr[enge] ootm[oedige] dienaar
J. P. Kleijn.

P.S. Vergun mij de vrijheid, dat ik voor den inliggenden adres⁷² verzoeken. Zeer zeker correspondeert d[e] h[eer] Van Gils geregelder met Uw[er] ed[eler] g[estrenghed] als met mij, en ik weet geen' veiliger weg dan dezen, om hem mijnen brief te bezorgen.

Kleijns Franse gezindheid in 1793 had hem op korte termijn geen ambtelijke of maatschappelijke voordelen opgeleverd; integendeel, hij leed er ruime materiële schade door. Na de tweede Franse inval in de laatste maanden van 1794 profiteerde hij daarentegen wel ruimschoots van zijn eerder opportunisme: eerst werd hij lid van de Wageningse stadsregering, vervolgens gecommiteerde in het belangrijke Provinciaal College van Politie, Financie en Algemeen Welzijn te Arnhem en tenslotte raadsheer van het Provinciaal Gerechtshof van Gelderland.⁷³ Gelet hierop wist Kleijn derhalve toch hoger te reiken dan zijn vader, daarmee de traditie van zijn rechtstreekse voorouders voortzettend. Hij schreef op 4 april 1795 de Zwaluwse municipaliteit, sinds kort in de rechten getreden van de schepenbank, op triomfantelijke en hartelijke toon vanuit Arnhem een brief. Hierin toonde Kleijn zich de onschuldige zondebok van 1793 en spoorde hij de nieuwe Zwaluwse bestuurders tot standvastigheid en eensgezindheid aan.

VI. J. P. Kleijn aan de Zwaluwse municipaliteit⁷⁴

Arnhem, 4 april 1795.

Vrijheid, gelijkheid, broederschap!

Waarde medeburgers!

Toen ik in den jaare 1793 met mijne twee cordaate en braave broeders, Ul[ieden] tegenwoordige medeleden J. van der Haar,⁷⁵ en C. van Velthoven,⁷⁶ na het verraderlijk retireeren⁷⁷ van eenen schandelijken Dumouriez,⁷⁸ ten prooije was overgegeeven van plunderzucht en vervolging van een verdwaald, maar in zijne dwaaling, ondeugend⁷⁹ volk, het welk, in plaatse van dankbaarheid voor onze gedraagen zorg ende behoudenis van hunne bezittingen, geduurende den moeilijken tijd onzer regeeringe, eerst onzen medeburger C. H. van der Hoek⁸⁰ op eene ongehoorde wijze gevangelijk wegsleepten, en mij, God weet het, ware ik het niet bij tijds ontvlugt! welke smaadheden toebereidden; toen twee onzer beste toenmalige municipaliteitsleden, de twee gebroeders Silvius,⁸¹ als bannelingen 's lands, tot Vrankrijk hunnen toevlugt namen,

en ik mij in Gelderland met veele moeite en gestaadige vervolging moest retireeren; toen ook daar zelfs mijne vijanden niet ophielden mij het leven bitter te maken, en mij de provincie Holland van ter zijde als ontzegd wierd. Toen ongewrooken een losbandige hoop mijn huis en goederen, als tot een middenpunt stelden van den haat, dien het bezielde; toen eene ons in de regeering opvolgenden cabaal⁸² U, als in het aangezicht spuwde, ende grootste feitelijkheden en ongeregeldheden toeliet; toen gijl[ieden], thands leden der municipaliteit, als braave burgers ons beklaagde, en overheerscht Uwen spijt in den boezem moest versmooren. Broeders! Toen badt⁸³ gijl[ieden], ik en geheel Nederland tot God om redding; wij stonden ook in het vaste geloof daar van pal, en wij zweegen, tot dat God zelve spreken zou!

Die tijd is reeds lange daar! Geluk, broeders! Juicht met mij, en dankt eene Voorzienigheid, die alles welmaakt op Haren tijd. Driewerf geluk! met de goede en wijze keuze, van het volk der Hogeswaluwe, die Ul[ieden] tot den gewigtigen post riep, dien gijl[ieden] thands bekleedt! Ik bemin de goede Zwaluvenaars, Ul[ieden] allen, met een broederlijk hart, en ik bezweer Ul[ieden] bij de dierbaare vrijheid, dat gijl[ieden] standvastig de regten van den mensch en burger in Uwen kring blijft handhaven. Houdt in waarde, die met Ul[ieden] den zuuren beker der vervolging dronken! Acht ze, die de souverainiteit des volks onwrikbaar voorbleeven staan, en ze zelfs opentlijk durfden verkondigen. Lieve vrienden! Den post, dien gijl[ieden] bij U, en ik hier thands bekleede, is op dit oogenblik gewichtiger dan ooit. Buigt nimmer voor lage overheersching! Waakt tegen de verdoemelijke aristocratie! Zorgt, dat gijl[ieden] als vrije burgers, zoo als het behoort, mede word vertegenwoordigd in de vergadering der Repraesentanten van Holland.⁸⁴ Werkt met alle Uwe magt aan eene aanstaande onwrikbaare constitutie, die niet dan door eene algemeene Nationaale Conventie⁸⁵ kan verkreegen worden.

Weest bedaard, maar ferm. Wapent alle braave vaderlanders. Weest ook hier in voorgangers. Zonder wapenen kan geen Bataaf⁸⁶ vrij wezen. Vooral, agtenswaardige broeders! vereenigt U onderling meer en meer. Laat het onderscheid in de wijze van God te dienen nimmer in Uwe gedagten opkoomen. Weert alle scheuringen in dit opzicht, die ons

2. Mr. J. P. Kleijn
1760-1805

vaderland geheel kunnen vernielen. Ik bezweere U dit bij de dierbaare vrijheid! Weest gelijk in alles, weest broeders van één huisgezin! Haalt den band, dien de vrijheid bevestigt, meer en meer onder elkander toe. Straft hen, die hier in, door vervloekte inblaazingen, scheuringen zoeken te maken. Hebt gijl[ieden] somtijds verschillende belangen, vereenigt die door de hand der liefde, die de algemeene christelijke godsdienst zoo zeer aanprijst. Maakt broederlijke schikkingen. Helpt elkander onderling daar in; in één woord, weest, hoe zeer verschillende in gevoelens van godsdienst,⁸⁷ *één en onverdeelbaar*. Houdt, eenen verre van U verwijderden, maar Ul[ieden] nog innig liefhebbenden broeder, deze zijne raadgevingen ten beste. Zij konden somtijds te passe koomen. Ik ben nog in mijne gedagten, als onder Ul[ieden] zittende. Het belang der Zwaluwen ligt mij nog naauw aan 't harte! Maar die gedagte doet mij traanen storten, wijl ik Ul[ieden] niet kan bij staan in Uw gewigtig werk en loffelijke pogingen voor het algemeen welzijn.

Genoeg, ik werk hier in eene andere provincie gemeenschappelijk mede, tot hetgeen gijl[ieden] in Uwen kring werkt. De vrijheid en het geluk van Nederland is onzer aller doel! Ik wensch U allen vaderland-schen moed en kragten. Ik beveel mij in Ul[ieden] vriendschap en aandenken, en mijne goederen aan Uwe zorge.⁸⁸ Helpt, zoo gijl[ieden] kunt, en waar gijl[ieden] kunt mijnen braaven vriend Jacobus Jacse Hoevenaar,⁸⁹ den trouwen deelgenoot in mijne ongelukken. Ik biede Ul[ieden] mijne hand van broederschap steeds bij aanhoudenheid aan. God beveilige Ul[ieden] en schenke Ul[ieden] heil en voorspoed.

Ul[ieden] goede vriend en medeburger,
J. P. Kleijn, lid van het Provinciaal
Collegie van Politie, Finantie en
Algemeen Welzijn in Gelderland.

Concluderend stellen wij dat de hierboven afgedrukte en geannoteerde brieven een verschillend karakter hebben. De dreigbrief is een berijmd politiek pamflet, gericht tegen één persoon. De reacties van Kleijn hierop aan Tollius en Van der Hoek behelzen evenzeer politieke

gegevens, maar zijn ambtelijk van aard. De strekking blijkt gelijkloidend: hij ziet van zijn schepenambt af. Het vierde en vijfde stuk beogen een financieel doel, namelijk een schadevergoeding en inkomstenbron. De laatste brief bevat een verlate reactie op zijn vertrek en een krachtige stimulans voor de nieuwe Zwaluwse bestuurders. Het zestal wijkt daarbij in sterke mate af van de intussen bekende brieven van of aan Kleijn, die immers literair en persoonlijk van inhoud zijn; verder verstrekt het waardevolle biografische en lokaal-historische informatie uit een veelbewogen periode van de geschiedenis.

Lage Zwaluwe,
maart 1982.

AANTEKENINGEN

Gebruikte afkortingen

ARA	Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage
GAZ	Gemeentearchief Hooge en Lage Zwaluwe
Hss	Handschriften Maatschappij der Nederlandse Letterkunde
NDR	Nassause Domeinraad
RANB	Rijksarchief in Noord-Brabant
RH-Lzw	Rechterlijk archief Hooge en Lage Zwaluwe
UBL	Universiteitsbibliotheek Leiden

- ¹ Cf. vooral G. Kalff, „Onuitgegeven brieven aan J. P. Kleyn en A. Kleyn-Ockerse”, *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde*, XXXII (1913) 241-260; G. Kalff, „Aanteekening op de onuitgegeven brieven aan J. P. Kleyn en A. Kleyn-Ockerse”, *ibidem*, XXXIV (1915/1916) 75; J. A. Nijland, *Leven en werken van Jacobus Bellamy* (2 dln; Leiden, 1917) *passim*.
- ² UBL, Hss 1671 (correspondentie J. P. Kleijn en A. Kleijn-Ockerse).
- ³ A. Ottovanger, „Een Hollands-Brabants schoolmeester-geslacht”, *Gens Nostra. Maandblad der Nederlandsche Genealogische Vereeniging*, V (1950) 181-184; cf. RANB, RH-Lzw 68 (protocol transportakten), 3r.
- ⁴ A. J. J. van der Rest, „Een Hollands-Brabants schoolmeester-geslacht”, *Gens Nostra. Maandblad der Nederlandsche Genealogische Vereeniging*, VI (1951) 110-111; P. M. Toebak, „De oprichting van de katholieke parochie te Zwaluwe in 1785-1787”, *Publikaties van het archivariaat „Nassau-Brabant”*, LIV (1980) 76²⁰⁸.
- ⁵ L. P. Toebak, *Enkele bio- en bibliografische aspecten van Johannes Petrus Kleijn tijdens zijn Zwaluwse periode (1782-1793)* (ongepubliceerde MO-B scriptie; 1981) 13.
- ⁶ GAZ, 11 (resoluties), 66r.
- ⁷ W. A. Ockerse, „Levensbeschrijving van den, in 1805 overleden, vaderlandschen dichter, Mr. J. P. Kleyn”, *De Recensent, ook der Recensenten*, II (1807) 75-76.
- ⁸ ARA, NDR H 9002 (rapporten over Zwaluwe), rapport 1783, 9-10; *ibidem*, rapport 1784, 13.
- ⁹ Cf. bijvoorbeeld Kleijns *Gezangen der Vreugde* (Dordrecht, s.a.), welke stellig kort na september 1787 gecomponeerd en aan de zegevierende stadhouder opgedragen zijn.
- ¹⁰ UBL, Hss 1671, Van Alphen aan Kleijn 6-6-1791; *ibidem*, Kleijn aan Tydeman 16-2-1792; Kalff, „Onuitgegeven brieven”, 247.
- ¹¹ ARA, NDR H 9002, rapport 1783, 9.
- ¹² *Ibidem* H 167 (notulen), 1-2-1787; RANB, RH-Lzw 142 (minuutboek diverse akten), 1787, 3; Archief hervormde gemeente Hooge Zwaluwe, Van Gent aan Van Assendelft 1-3-1787 (minuut); GAZ, 11, 88r.
- ¹³ *Ibidem* 13 (resoluties), 51r-v; *ibidem* 497 (bijlagen rekeningen 1792/1793).
- ¹⁴ Voor Van der Hoek, cf. P. M. Toebak, „De oprichting”, 25.
- ¹⁵ Voor Tollius, cf. P. C. Molhuysen, P. J. Blok en L. Knappert, ed., *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (10 dln; Leiden, 1911-37) V, 949-951.
- ¹⁶ GAZ, 13, 52v; *ibidem* 497.
- ¹⁷ *Ibidem* 13, 56v-57r.
- ¹⁸ *Ibidem* 497.
- ¹⁹ ARA, NDR H 9004 (rapporten over Zwaluwe), rapport 1792, 12.
- ²⁰ GAZ, 13, 58r-v (copie); ARA, NDR H9004, rapport 1792, bijlage E4 (copie).
- ²¹ Aandurven.

- 22 Afdoen.
- 23 De hele versregel: U kunt zich daarnaar richten.
- 24 ARA, NDR H 9004, rapport 1792, bijlage E3.
- 25 Aanwezig *ibidem*, bijlage E4.
- 26 Zijn herenhuis in het „beste” van Hooge Zwaluwe.
- 27 Verklaaren.
- 28 Blijken.
- 29 Stadhouder Willem V, prins van Oranje en heer van Hooge en Lage Zwaluwe.
- 30 Het Franse oprukken in de Zuidelijke Nederlanden wierp zijn schaduw vooruit!
- 31 De Nassause Domeinraad.
- 32 Letterlijk: neerleggen; hier: opzeggen.
- 33 „Immers (...) menageeren”: Zich in ieder geval voorlopig te onthouden van de beraadslagingen enz. van de Zwaluwse schepenbank.
- 34 Opschorting.
- 35 Ondersteund.
- 36 Ophitsingen.
- 37 Genoodzaakt.
- 38 Verbonden.
- 39 GAZ, 13, 57v-58r (copie).
- 40 De Nassause Domeinraad.
- 41 Beschikking.
- 42 De Zwaluwse schepenbank.
- 43 „Ik mij onderwond”: ik ondernam.
- 44 Letterlijk: mededeling; hier: overlegging.
- 45 Kleijn huwde in 1784 met Antoinette Ockerse. Zij kregen zeven kinderen: Pieter Rudolph, Adelaide Geertruide, Willem, Anna Theresia Maria, Antoinetta, Gerard en Jacoba Cornelia (L. P. Toebak, *Enkele aspecten*, bijlage II). Pieter Rudolph zou een verdienstelijk kunstschilder worden. De eerste archivaris van Breda, Gerard Albert Kleijn, was een zoon van Gerard, terwijl de dichter Johannes Petrus Hasebroek een zoon was van Anna Theresia Maria. Hasebroek schreef onder het pseudoniem Jonathan.
- 46 ARA, NDR H 9004, rapport 1792, 12-13.
- 47 *Ibidem* H 650 (rapport Franse invasie 1793), 491.
- 48 L. P. Toebak, *Enkele aspecten*, 24-25.
- 49 ARA, NDR H 650, 142r-v.
- 50 Cf. RANB, RH-Lzw 63 (protocol transportakten), 76v.
- 51 GAZ, 1233 (stukken Franse invasie 1793), *passim*.
- 52 *Ibidem*.
- 53 Gewelddadig.
- 54 Vrijwilligers van het bataljon onder leiding van de Vervamt. Over deze officier werd niets gevonden.
- 55 Een lange overjas van grove stof, die tegen weer en wind bescherming bood.
- 56 Mariging.
- 57 Keren.
- 58 Het Comité Révolutionnaire Batave had tot taak een radicale omwenteling voor te bereiden en in het kielzog der Fransen te bevorderen in de Noordelijke Nederlanden.
- 59 Het Amsterdamse anker omvatte bijvoorbeeld 38,8 liter.
- 60 Een verbruiksbelasting.
- 61 Verzoek.
- 62 RANB, RH-Lzw 63, 77v en 108v.
- 63 *Ibidem*, 118r.

- 64 Behalve secretaris in de schepenbank was hij oud-schepen, heemraad van diverse polders, boekhouder en penningmeester van één polder, en tenslotte stokhouder of vendumeester te Zwaluwe.
- 65 RANB, RH-Lzw 182 (minuutakten verkopeningen en verpachtingen).
- 66 Het bedrag hield f 658-1-0 in en betrof de openbare verkoop van een hoeveelheid schaarhout en essebomen.
- 67 Zijn landgoed, waarop de hofstede „Lusthout” stond gebouwd.
- 68 Kleijn heeft hier de oorlogssituatie op het oog.
- 69 Cornelis Fzn. van Staveren.
- 70 Aanwezig in RANB, RH-Lzw 182. De transactie vond op 25 september 1794 te Rotterdam plaats.
- 71 „Oude” werd later toegevoegd. Kleijn heeft inderdaad naast Amija gewoond in het „beste” van Hooge Zwaluwe (cf. P. M. Toebak, „De oprichting”, 16-17).
- 72 Niet aangetroffen.
- 73 Ockerse, „Levensbeschrijving”, 80.
- 74 GAZ, 108 (stukken bestuursomzetting). De dagtekening van de brief luidt voluit: „Arnhem, den 4e april, 1795. Het eerste jaar der Bataafsche vrijheid”. Gedoeld wordt op de pas gestichte Bataafse Republiek (1795-1806).
- 75 Jan van der Haar, herbergier te Hooge Zwaluwe, tijdens de eerste Franse bezetting in 1793 lid van de toenmalige municipaliteit. Na het vertrek van de Fransen moest hij zijn bedrijf sluiten. In 1795 hervatte hij zijn bestuurlijke activiteiten.
- 76 Cornelis van Velthoven fungeerde te zamen met de reeds genoemde Van Gils als procuratiehouder van Kleijn. Ook hij was zowel in 1793 als vanaf 1795 lid van de municipaliteit.
- 77 Terugtrekken.
- 78 Deze Franse generaal liep naar de Oostenrijkers over.
- 79 Kwaadaardig.
- 80 De baljuw legde eveneens in 1793 een Fransgezinde houding aan den dag.
- 81 Jacobus Nicolaasz. Silvius en Cornelis Nicolaasz. Silvius. De eerste was chirurgijn te Hooge Zwaluwe en municipaliteitslid in 1793. De tweede bekleedde toen kortstondig het ambt van rentmeester. Diens vrouw diende haar winkel in Hooge Zwaluwe te sluiten na de Franse terugtocht.
- 82 De Orangistische regenten, die zich gedurende de eerste Franse invasie aan het bestuur onttrokken hadden; voorts enkele gelijkgezinde nieuwelingen.
- 83 Hiervoor een doorgestreepte verschrijving.
- 84 De Provisionele Representanten van Holland vormden destijds het wetgevende en uitvoerende orgaan van dit gewest.
- 85 De Nationale Vergadering was de eerste volksvertegenwoordiging van de Bataafse Republiek, die zich onder meer bezighield met de opstelling van een grondwet. Voor „Conventie” staat een doorgehaalde verschrijving.
- 86 Aanhanger van de Bataafse Republiek.
- 87 Sedert de nieuwe orde in 1795 bestonden de overheidscolleges niet louter meer uit hervormden, maar ook uit andersdenkenden, waaronder katholieken, zoals de genoemden in de noten 75 en 76.
- 88 Cf. noot 76.
- 89 Een oud-bediende van Kleijn.

Het bij dit opstel afgebeelde portret is ontleend aan Nijland, *Jacobus Bellamy*, II 259.